

RIIGIKOHUS

ÕIGUSTEABE- JA KOOLITUSOSAKOND

Materiaalõiguslikud probleemid Riigikohtu 2018. a isikuvastaste süütegude asjades

Artikkel kohtute aastaraamatus

Kaido Sikka

analüütik

Hedi Arukase

peaspetsialist

Saara Maria Puur

praktikant

Tartu

2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. SEKSUAALSE ENESEMÄÄRAMISE VASTASE SÜÜTEO KOOSSEISULISTE TUNNUSTE PÕHJENDAMISE KOHUSTUS.....	4
2. MUU SUGULISE ISELOOMUGA TEO JA SEKSUAALSE AHISTAMISE PIIRITLEMINE	6
3. ISIKU SURM TERVISEKAHJUSTUSE TEKITAMISE TAGAJÄRJENA.....	8
4. TAHTLUS TEKITADA PÕHIKOOSSEISULE VASTAV TAGAJÄRG.....	10
5. KARS § 65 LG-TE 1 JA 2 KOHALDAMINE LIITKARISTUSE MÕISTMISEL	12
KOKKUVÕTE	13

SISSEJUHATUS

Selle artikli eesmärk on anda ülevaade 2018. a Riigikohtu kriminaalkolleegiumi menetluses olnud isikuvastaste süütegude asjade lahendamisel tõusetunud materiaaldõiguslikest probleemidest. Artikkel on jaotatud viieks osaks, millest esimeses kajastatakse vägistamisteo koosseisuliste tunnuste põhjendamise kohustust ning esitatakse loetelu sellest, mida peaksid kohtud tuvastama ja nõuetekohaselt põhjendama, et kohtuotsuse põhjendamise kohustust mitte rikkuda. Järgmises osas käsitletakse muu sugulise iseloomuga teo ja seksuaalse ahistamise piiritlemist seoses seksuaalse enesemääramisõiguse riive olulisusega. Artikli kolmandas jaotises on kirjas, millal on võimalik lugeda isiku surm raske tervisekahjustuse tekitamise tagajärjeks. Seejärel selgitatakse raske tervisekahjustuse tekitamise subjektiivse koosseisu tuvastamise põhimõtteid ning antakse ka ülevaade kriminaalkolleegiumi seisukohtadest KarS § 65 lg-te 1 ja 2 kohaldamisest liitkaristuse mõistmisel.

1. SEKSUAALSE ENESEMÄÄRAMISE VASTASE SÜÜTEO KOOSSEISULISTE TUNNUSTE PÕHJENDAMISE KOHUSTUS

Igal isikul on õigus vabalt valida, kellega, millal ja mil viisil ta seksuaalvahekorda astub. Selline valikuvabadus on igauheõigus, mis tuleneb põhiseaduse¹ §-dest 19 ja 20.² Teise inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumisel või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemisel rünnatakse kannatanu seksuaalset enesemääramisõigust.³ Selline tegu on vägistamine. Vägistamisega kahjustatakse ka inimese füüsilist ja vaimset tervist, kuna tegemist on kehalise ründega, mis tekitab hirmu, alandust ja valu. Ei ole välistatud, et sellega tekitatakse kannatanule tervisekahjustus või psüühikahäire.⁴

Vägistamise objektiivne süüteokoosseis sisaldab kolme alternatiivset sundimistegu ja kahte alternatiivset seksuaaltegu. Sundimistegu peab olema seksuaalteo toimepanemise ehk kannatanu oma tahte allutamise vahend, st peab esinema finalistlik seos.⁵ Karistusseadustiku⁶ (KarS) § 141 lg 1 kohaselt on sundimistegudeks vägivald ning vastupanuvõimetuse ja arusaamisvõimetuse ärakasutamine. Sama lõike kohaselt on seksuaaltegudeks inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemine.⁷ Selleks, et KarS § 141 järgi isik süüdi tunnistada, peab kohus tuvastama, et isik on toime pannud vähemalt ühe alternatiivse sundimistego ja vähemalt ühe alternatiivse seksuaalteo ning et nende vahel esineb finalistlik seos⁸. Siiski üksnes sundimistego ja seksuaalteo kui fakti tuvastamisest ei piisa. Kohus peab ka selgitama, milles sundimistegu ja seksuaaltegu seisnesid ning kuidas ja milles väljendus nende omavaheline seos lõpliku eesmärgi saavutamiseks.

Põhjendamiskohustuse valguses rõhutas Riigikohtu kriminaalkolleegium otsuses nr [1-17-1629/44](#) oma varasemat seisukohta, et KarS § 141 järgi isiku süüdi tunnistamiseks ei piisa abitusseisundi kui kannatanu vastupanuvõimetuse fakti nentimisest. Sellele lisaks peab kohus põhjendama, milles kannatanu abitusseisund väljendus ning kuidas süüdlane kasutas seda seisundit tahtlikult oma eesmärgi saavutamiseks, s.o seksuaalteo toimepanemiseks.⁹ Mõistetavalt tuleb selleks teada, mida tähendab kannatanu abitusseisund KarS § 141 lg 1 tähenduses. Kriminaalkolleegium on nimetatud mõiste sisustanud otsuses nr [3-1-1-48-11](#), millele viidati ka asjas nr 1-17-1629. Viidatud otsuses selgitati, et kannatanu abitusseisund KarS § 141 mõttes tähendab, et kannatanu on objektiivselt olukorras, kus ta ei ole võimeline osutama vastupanu (on kaitsetu) või toimunud aru saama. Vastupanuvõimetuse puhul on tegemist olukorraga, kus kannatanu ei suuda vastupanu osutada või loobub sellest, kuna tajub toimepanija füüsilist (on tugevam) või psüühilist (kõlhub hirmu) üleolekut. Teisisõnu, kannatanu on lootusetus olukorras, ta saab aru, mis temaga toimub, ent ei suuda midagi olulist enda kaitseks ette võtta.¹⁰

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

² M. Kurm, J. Sootak, P. Pikamäe (koost.). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2015, § 141, p 1.1. (edaspidi: KarSK 2015)

³ Vt seksuaalse enesemääramisõiguse kohta lisaks RKKKo 27.02.2014, [3-3-1-1-14](#), p 19; RKKKo 09.11.2017, [1-16-5792/101](#), p 15.

⁴ M. Kurm. – KarSK 2015, § 141, p 1.1. Vt lisaks ka RKPJKo 23.09.2015, [3-4-1-13-15](#), p 50.

⁵ M. Kurm. – KarSK 2015, § 141, p-d 3.1, 3.7.1. Vt täpsemalt RKKKo 10.04.2006, [3-1-1-12-06](#), p 11.

⁶ Karistusseadustik. – RT I, 07.12.2018, 21.

⁷ Vt täpsemalt sundimistego ja seksuaalteo sisulisest määratlemisest (nt psüühikahäire või alkoholihoove) M. Kurm. – KarSK 2015, § 141 p-d 3.1–3.6.

⁸ Finalistlik seos vägivalda ja kannatanu tahte vastase suguühte vahel tähendab vägivalda kui vahendit, mis peab kõrvaldama kannatanu vastupanu seisneva takistuse suguühteks. – J. Sootak. Karistusõiguse üldosa terminitest ehk Elu seaduse fassaadi taga. Õiguskeel 2/2016, lk 3.

⁹ RKKKo 11.06.2018, [1-17-1629/44](#), p 18.

¹⁰ RKKKo 22.06.2011, [3-1-1-48-11](#), p 9.1.

Siiski ei tähenda eeltoodud käsitlus seda, et eeldatakse igasuguste võimalike kaitsmisvõimaluste puudumist. Vastupanuvõimetuse sedastamiseks piisab sellest, kui objektiivse vaateja jaoks on üheselt arusaadav, et kannatanu vastupanu oli lootusetu ning kolmandatelt isikutelt ei olnud võimalik abi saada.¹¹ Seega on võimalik KarS § 141 koosseisulisest tunnusest „ära kasutades tema seisundit“ rääkida juhul, kui süüdlane saab aru, et kannatanu on lootusetus seisundis tema täieliku ja takistamatu mõjuvõimu all ning ta kasutab seda seisundit teadlikult kannatanu vägistamiseks. Veel tuleb kannatanu vastupanuvõimetu seisundi üle otsustamisel arvestada lisaks konkreetse teo toimepanemise faktile teo kestust, selle toimepanemise kohta, abi kättesaadavuse võimalikkust, kannatanu vanust ja tema füüsilist ning psüühilist seisundit, samuti kannatanu lähedus- või sõltuvussuhet teo toimepanijaga.¹²

Kui kohtud ei taha rikkuda kohtuotsuse põhjendamise kohustust – see oleks käsitatav kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena –, tuleb neil tuvastada ja nõuetekohaselt põhjendada: 1) milles väljendus kannatanu võimetus osutada vastupanu süüdistuses märgitud tegude ajal ja 2) kas kannatanu vastupanu teo toimepanijale oli objektiivsetelt ebatõhus või 3) kas kannatanu vastupanu osutus või oleks võinud osutada edukaks ning 4) kas ta loobus võimalusest end kaitsta.¹³

¹¹ RKKKo 11.06.2018, [1-17-1629/44](#), p 19; RKKKo 22.06.2011, [3-1-1-48-11](#), p 8.1; RKKKo 15.10.2007, [3-1-1-25-07](#), p 13.

¹² RKKKo 11.06.2018, [1-17-1629/44](#), p-d 19, 20, 37.

¹³ RKKKo 11.06.2018, [1-17-1629/44](#), p 24.

2. MUU SUGULISE ISELOOMUGA TEO JA SEKSUAALSE AHISTAMISE PIIRITLEMINE

Ühiskonna silmis on vägistamine või sellelaadne teise isiku õigushüve ründav ja kahjustav tegu igal juhul taunimisväärne ning üldjuhul sildistatakse süüdistatav juba enne lõpliku kohtuotsuse jõustumist vägistajaks. Seetõttu esineb olukordi, kui kohtusüsteemile heidetakse ette leebust, kui peaks leidma kinnitust, et toime pole pandud vägistamine, vaid sellega sarnane tegu, mille puhul pole süüdistatavat võimalik vägistamise eest vastutusele võtta. Tegelikult ei ole aga tegemist leebusega, vaid määravaks saab kohtu kohustus veenduda objektiivse süüteo koosseisu¹⁴ kui teo välist pilti kirjeldavate asjaolude olemasolus ja tõendatuses. Seda enam, et kohus peab kohtuotsuse tegemisel selgitama, kas aset leidis tegu, milles süüdistatavat süüdistatakse, kas teo on toime pannud süüdistatav, kas tegu on kuritegu ja kui on, siis millise paragrahvi järgi tuleb see kvalifitseerida, ning kas süüdistatav on selle teo toimepanemises süüdi.¹⁵

9. novembri 2018. a otsuses nr [1-17-6580/138](#) selgitas Riigikohtu kriminaalkolleegium KarS §-des 141 (vägistamine) ja 145 (suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu lapsealisesega) nende koosseisutegudega ette antud karistatavuspiire¹⁶. Selles asjas seisnes isikule süüks pandud tegu selles, et ta hõõrus oma jalga lapsealise kannatanu ühe või mõlema sääre vastu ja aetas korduvalt oma käe lapse reiele ning põlvele. Maakohus leidis, et süüdistuses kirjeldatud tegu on käsitatav muu sugulise iseloomuga teona KarS § 141 lg 1 ja KarS § 145 lg 1 tähenduses. Ringkonnakohus leidis, et maakohu otsus on seaduslik ja põhjendatud ning et süüdistatav ründas kannatanute seksuaalset enesemääramisõigust.

Riigikohus ei nõustunud maa- ja ringkonnakohtu seisukohaga, et süüdistuses kirjeldatud tegu ja süüdistatava soov kutsuda endal esile seksuaalne rahuldus annavad aluse käsitada tegu muu sugulise iseloomuga teona KarS §-de 141 ja 145 tähenduses. Sellest tulenevalt asus kolleegium seisukohale, et kohtud kohaldasid viidatud süüteo koosseisude järgi valesti materiaalõigust. Oma seisukohta põhjendades märkis kolleegium, et mitte igasugust tegu, mis riivab kannatanu seksuaalset enesemääramisõigust, ei saa lugeda KarS § 141 mõttes koosseisuliseks tunnuseks, vaid üksnes sellist tegu, mille riive on **piisavalt oluline**.¹⁷ Varem on kriminaalkolleegium asjas nr 1-16-5792 selgitanud, et kannatanu seksuaalset enesemääramisõigust on alati kahjustatud oluliselt juhtudel, mil kannatanu on tema tahte vastaselt kaasatud suguühtesse. Õigushüve kahjustamise ulatus muu sugulise iseloomuga teo puhul sõltub igal üksikjuhul konkreetsetest teo toimepanemise asjaoludest ja kohtul tuleb need tuvastada faktiliste asjaolude põhjal. Seejuures peab kohus hindama teo toimepanemist tervikuna, arvestades teo laadi (nt kas katsuti kannatanu suguelundit või muud erogeenset kehapiirkonda), intensiivsust (nt kas kannatanut puudutati riivamisi või oli tegu käperdamisega), kestust ja muid asjaolusid, sh poolte omavahelisi suhteid.¹⁸

Samale seisukohale tugines Riigikohus ka asjas nr 1-17-6580. Siis leidis kriminaalkolleegium, et süüdistatavale süüks pandavad teod riivasid kannatanute seksuaalset enesemääramisõigust ning kehalist puutumatumust, mis on vaieldamatult kaalukad vääruused. Samas polnud need teod raskusastmelt kuigi intensiivsed ja seetõttu leiti, et nende kvalifitseerimine KarS §-des 141 ja

¹⁴ Vt rohkem objektiivse süüteo koosseisu kohta J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2018, lk 200 jj.

¹⁵ Vt ka RKKKo 04.10.2007, [3-1-1-52-07](#), p 8.

¹⁶ Vt täpsemalt määratluspõhimõttest tulenevat kohustust järgida seaduses endas selgelt ette antud karistatavuspiire RKKKo 09.11.2018, [1-17-6580/138](#), p 12. Samuti vt selle kohta, et karistusõigusnormi sisu avamine ei tohi viia normi piiridest väljumiseni ega nende juhtumite hõlmamiseni karistusnormiga, mida seadusandja pole soovinud karistatavaks kuulutada, RKKKo 20.04.2018, [4-17-4621/22](#), p 14.

¹⁷ RKKKo 09.11.2018, [1-17-6580/138](#), p 10.

¹⁸ RKKKo 09.11.2017, [1-16-5792/101](#), p 15.

145 kirjeldatud tegudena ja kriminaalkorras karistatavaks lugemine pole karistusõiguse *ultima ratio* põhimõtet arvestades õigustatud.

06.07.2017 jõustus KarS-i uus säte § 153¹, mille kohaselt on seksuaalne ahistamine karistatav tegu. Nimetatud sättele ning eelnõu teise lugemise seletuskirjale¹⁹ tuginedes pidas kriminaalkolleegium asjas nr 1-17-6580 vajalikuks selgitada ka KarS §-de 141, 145 ja 153¹ vahelisi karistatavuspiire. Kolleegium võttis seisukoha, et kui süüdistatava tegu väljendub kannatanu tahte vastases tegevuses nii, et sel on kehaline ja seksuaalne tähendus ning selline teguviis alandab kannatanu inimväärikust, kuid ei küündi siiski oma raskusastmelt KarS §-de 141 ja 145 toimealasse, siis tuleb taoline tegu karistusseadustiku kehtiva regulatsiooni kohaselt kvalifitseerida seksuaalse ahistamisena § 153¹ lg 1 järgi.²⁰ Kuna kõnealuses asjas ei olnud süüdistatavale etteheidetava teo toimepanemise ajal § 153¹ jõustunud, siis ei olnud ka võimalik raskema seaduse tagasiulatuva kohaldamise keelu tõttu süüdistatavat seksuaalse ahistamise eest vastusele võtta. Riigikohus tühistas otsusega nr [1-17-6580/138](#) toimepanija süüditunnistamise ja karistamise KarS § 141 lg 2 p-de 1 ja 6 ning § 145 lg 2 järgi.

¹⁹ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (385 SE, Riigikogu XIII koosseis). – www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud (03.01.2019).

²⁰ Vt täpsemalt RKKKo 09.11.2018, [1-17-6580/138](#), p-d 17–19.

3. ISIKU SURM TERVISEKAHJUSTUSE TEKITAMISE TAGAJÄRJENA

KarS § 18 kohaselt on raske tervisekahjustuse tekitamine kriminaalkorras karistatav. Pärast karistusseadustiku jõustumist asuti Riigikohtu praktikas selgele seisukohale, et KarS § 118 lg 1 p-d 1–6 eeldavad isiku tahtlust nii teo kui ka tagajärje suhtes.²¹ Sama arvamust väljendati ka õiguskirjanduses: enam ei saa ohtliku tagajärjena vaadelda eriosas üld- ja erinormi vahekorras olevaid sätteid, nagu näiteks KarS § 121 ja § 118.²² 1. jaanuaril 2015 jõustus KarS-i uus redaktsioon ja KarS § 118 lg 1 sai juurde p 7, kus tervisekahjustuse tekitamise võimaliku tagajärjena märgitakse ka isiku surma.²³

Nimetatud seadusmuudatuse järel on Riigikohtu kriminaalkolleegium otsustes [3-1-1-46-15](#) ja [1-16-5213/61](#) väljendanud seisukohta, et KarS § 118 lg 1 p 7 lisamisel on tähendus ka löike ülejäänud punktide jaoks. Seega on pärast 1. jaanuari 2015 toime pandud tervisekahjustuse tekitamise eest võimalik KarS § 118 lg 1 p-de 1–6 järgi süüdi tunnistada ka isik, kes tekitas kannatanule tervisekahjustuse küll tahtlikult, kuid suhtus sellega põhjustatud raskesse tagajärje kas kergemeelselt (KarS § 18 lg 2) või hooletult (KarS § 18 lg 3).²⁴

Kuna KarS § 118 lg 1 p-des 1–6 kirjeldatud tagajärgede tahtlikku põhjustamist (erinevalt surma põhjustamisest) ei ole seadusandja eraldi kriminaliseerinud, tuleb viidatud sätete järgi süüdi tunnistada ka selline isik, kes põhjustab tagajärje tahtlikult.²⁵ Neid seisukohti tuleb eriti tähelepanelikult järgida KarS § 118 lg 1 p 7 kohaldamisel. Kuivõrd surma tahtlik põhjustamine kujutab endast tapmist või mõrva (KarS §-d 113 ja 114), ei saa KarS § 118 lg 1 p 7 kohaldada juhul, kui tervisekahjustuse tekitaja tegutseb tahtlikult ka surma osas – sellisel juhul neeldub KarS § 118 lg 1 p 7 §-s 113 või 114.²⁶

Aastal 2018 tegi Riigikohtu kriminaalkolleegium eelmärgitud teemal kaks märkimisväärset lahendit (5. juuni 2018. a kogu koosseisu otsus nr [1-17-105/35](#) ja 1. novembri 2018. a otsus nr [1-16-6512/64](#)), milles selgitas veel kord põhjalikult raske tervisekahjustuse tekitamise ehk KarS § 118 subjektiivse koosseisu kohaldamise eeldusi. Mõlemas lahendis rõhutas kriminaalkolleegium, et raske tervisekahjustuse tekitamine KarS § 118 järgi on käsitatav vaid KarS § 121 (tervisekahjustuse tekitamine) esimese alternatiivi kvalifitseeriva koosseisuna, mistõttu peavad kohtud subjektiivses koosseisus tuvastama teo toimepanija tahtluse just tervisekahjustuse, mitte valu tekitamise osas.²⁷

Kriminaalasjas nr **1-17-105** tekkis süüdistatava ja kannatanu vahel konflikt, kui süüdistatavale teatati öösel, et kannatanu laskis koos kaaslastega tema auto rehvidest õhku välja. Eelnevalt alkoholi tarbinud süüdistatav jooksis hoovi ja lõi kannatanut jooksu pealt rusikaga näkku.

²¹ RKKKo 15.12.2017, [1-16-5213/61](#), p 12.1. Vt ka RKKKo 27.10.2010, [3-1-1-57-10](#), p 7.2 ja RKKKo 20.11.2007, [3-1-1-77-07](#), p 8.

²² J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistusseadustik. 3. ümbertöötatud ja täiendatud kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2009, § 19, p. 2.1 ja § 118, p 4.1. Vastupidine seisukoht: E. Hirsnik. Mõningatest karistusõiguslikest inimese surma põhjustamise, vabaduse võtmise ja kuriteo varjamisega seotud probleemidest. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus asjas nr [3-1-1-57-10](#). – Juridica 2011, nr 2, lk-d 153–161; kriitiliselt ka KarSK 2015 § 19, p 2.1 ja § 118, p 14.1.

²³ Muudatuse eesmärk oli luua tõhus õiguslik vahend reageerimaks sellistele tahtlikult põhjustatud tervisekahjustustele, mis toovad kaasa kannatanu surma, ilma et surm oleks teo toimepanija tahtlusest hõlmatud. Suuresti on muudatuse puhul tegemist kriminaalkodeksi (KrK) § 107 lg 1 p 1 ja Strafgesetzbuch (StGB) § 227 analoogiaga. Vt lähemalt karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskirja (554 SE, Riigikogu XII koosseis). – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad> (27.12.2018).

²⁴ RKKKo 02.06.2015, [3-1-1-46-15](#), p 10.2. Vt ka RKKKo 15.12.2017, [1-16-5213/61](#), p 12.3.

²⁵ RKKKo 15.12.2017, [1-16-5213/61](#), p 12.3.

²⁶ RKKKo 02.06.2015, [3-1-1-46-15](#), p 10.1.

²⁷ RKKKo 05.06.2018, [1-17-105/35](#), p 11 ja RKKKo 01.11.2018, [1-16-6512/64](#), p 8.

Kannatanu kaotas löögi tagajärjel teadvuse ning tal tekkisid aju verevalumid ja peaajuturse, mille tõttu kannatanu suri sama päeva pärastlõunal. Süüdistus esitati KarS § 118 lg 1 p 7 järgi raske tervisekahjustuse tekitamise eest, kui sellega põhjustati enamohtliku tagajärjena isiku surm. Maakohus tunnistas süüdistatava lühimenetluses süüdi ja luges KarS § 118 lg 1 p 7 subjektiivse teokoosseisu täidetuks. Maakohtu hinnangul oli süüdistataval otsene tahtlus kannatanut lüüa ja sellega talle valu põhjustada ning kannatanu surma suhtus süüdistatav kergemeelsusega. Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata.²⁸

Kriminaalasi nr **1-16-6512** käsitles juhtumit, kus raskes joobes kannatanu asus urineerima süüdistatava köögikraanikaussi. Süüdistatav tõmbas kannatanu kraanikausist eemale ja lõi teda rusikaga vastu kaela, misjärel kannatanu kukkus selili maha. Löök tekitas kannatanule valu, pehmete kudede turse, verevalumid kaelale lülisamba piirkonnas ja kaelalülide nihetuse. Sellistest koosmõjus eluohtlikest tervisekahjustustest tingitud trauma tüsistusena tekkis kannatanul seljaaju kompressioon, millega kaasnes jalgade täielik ja käte osaline halvatus. Süüdistus esitati KarS § 118 lg 1 p-de 1 ja 2 järgi raske tervisekahjustuse tekitamise eest, kui sellega on enamohtliku tagajärjena põhjustatud oht isiku elule ja tervisehäire, mis kestab vähemalt neli kuud või millega kaasneb osaline või puuduv töövõime. Maakohus mõistis süüdistatava süüdi, leides, et süüdistatav tegutses kannatanut lüües otsese tahtlusega ning põhjustas enamohtlikud tagajärjed hooletusest. Maakohtu hinnangul ei teadvustanud süüdistatav, et kaasneda võivad sellised tagajärjed, sest tegu oli üheainsa löögiga ning süüdistatav ja kannatanu olid sarnase kehaehituse ja -kaaluga. Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata.²⁹ Nimetatud kriminaalasjades tühistas Riigikohus alama astme kohtute otsused ning saatis kriminaalasjad tagasi maakohtule uueks arutamiseks teises kohtukoosseisus.

²⁸ RKKKo 05.06.2018, [1-17-105/35](#), p-d 1.1–3.

²⁹ RKKKo 01.11.2018, [1-16-6512/64](#), p-d 1.1–3.

4. TAHTLUS TEKITADA PÕHIKOOSSEISULE VASTAV TAGAJÄRG

Riigikohus heitis mõlema eelviidatud lahendi puhul alama astme kohtutele ette, et nad ei tuvastanud süüdistatava tahtlust konkreetselt tervisekahjustuse tekitamise kui KarS § 121 lg 1 alt 1 koosseisu täitmise osas. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kogu koosseis rõhutas otsuses [1-17-105/35](#), et pärast raske tervisekahjustuse tekitamise objektiivse koosseisu täidetuse tuvastamist ei tohiks esimese asjana analüüsida seda, millisel moel suhtus süüdistatav tema põhjustatud enamohtlikku tagajärge. Kolleegium rõhutas, et senises kohtupraktikas³⁰ on korduvalt märgitud, et KarS § 118 lg 1 p 7 järgi saab karistada vaid sellist ettevaatamatusest teise isiku surma põhjustanud isikut, kellel oli tahtlus tekitada kannatanule tervisekahjustus ehk põhikoosseisule (KarS § 121 lg 1) vastav tagajärg.³¹

Kolleegium selgitas, et KarS § 121 lg-s 1 kriminaliseeritud kehaline väärkohtlemine sisaldab kahte karistatavat teoalternatiivi: tervise kahjustamine (alt 1) ja valu tekitamine (alt 2). Seadusandja on KarS § 118 lg-t 1 sõnastades määranud, et sama sätte p-des 1–7 nimetatud tagajärje põhjustanud teo saab koosseisupäraseks lugeda vaid juhul, kui on tuvastatud kannatanule just tervisekahjustuse tekitamine. Sellest tulenevalt on KarS § 118 käsitatav vaid KarS § 121 lg 1 esimese alternatiivi, s.o tervise kahjustamise kvalifitseeriva koosseisuna. KarS § 118 subjektiivne koosseis pole täidetud, kui isikul puudub tahtlus tervisekahjustuse tekitamise osas KarS § 121 lg 1 alt 1 mõttes. KarS § 118 lg 1 p 7 koosseis pole täidetud näiteks olukorras, kus teo toimepanija tahtlus hõlmas vaid valu põhjustamist KarS § 121 lg 1 alt 2 mõttes.³²

Riigikohtu seisukoha järgi on oluline, et teo toimepanija tahtlus hõlmaks just selle tervisekahjustuse tekitamist, mis lõppastmes viis KarS § 118 lg 1 p-des 1–7 sätestatud enamohtliku tagajärjeni. Vastasel juhul ei avalduks isiku teos selline ebaõigussisu, mis õigustab KarS §-des 117 ja 119 sätestatud koosseisudega võrreldes oluliselt raskemat karistust ettenägeva kuriteokoosseisu (KarS § 118) kohaldamist. Niisiis on KarS § 118 kohaldamiseks vaja tuvastada, kas süüdistataval oli oma tegu toime pannes tahtlus tekitada tervisekahjustus ning kas tahtlusega hõlmatud tervisekahjustus oli see, mis põhjustas KarS § 118 lg 1 p-des 1–7 sedastatud enamohtliku tagajärje.³³

Seejuures tuleb tahtluse kindlakstegemisel arvestada teo välise avaldumisega, sh löögi suuna, sellesse rakendatud jõu, löögijälgede olemasolu või puudumisega. Kuigi Riigikohtu varasemas praktikas on üldtunnustatult loetud inimese pea nn elutähtsaks piirkonnaks, ei tähenda see vältimatult, et iga rusikalöök pähe on oma väliselt avalduva ohtlikkuse astme poolest selline, mis paneks automaatselt järeldama, et tagajärjena saabunud tervisekahjustus põhjustati tahtlikult. Seega tuleb kohtutel ka pähe suunatud löögi puhul tuvastada, kas teo toimepanija tahtlus hõlmas tervisekahjustuse tekitamist.³⁴

Kriminaalkolleegium juhtis tähelepanu, et kui teo toimepanija tahtlus ulatub kannatanul tuvastatud tervisekahjustuse tekitamiseni, tuleb tema käitumine kvalifitseerida KarS § 118 lg 1 p 7 järgi. Vastasel juhul tuleb kõne alla tema vastutus KarS § 121 lg 1 ja ettevaatamatu tapmise eest KarS § 117 lg 1 järgi ideaalkogumis.³⁵ Riigikohus rõhutas, et kui kohus on jätnud nõuetekohaselt tuvastamata süüdistatava tahtluse tekitada kannatanule tervisekahjustus, kuid

³⁰ Vt RKKKo 02.06.2015, [3-1-1-46-15](#), p 10.1 ja RKKKo 15.12.2017, [1-16-5213/61](#), p 16.

³¹ RKKKo 05.06.2018, [1-17-105/35](#), p 10.

³² RKKKo 05.06.2018, [1-17-105/35](#), p-d 10–12.

³³ Samas, p 12.

³⁴ Samas, p 15.

³⁵ Samas, p 15.

on kvalifitseerinud teo KarS § 118 lg 1 p 7 järgi, on kohus oluliselt rikkunud kriminaalmenetlusõigust ja kohaldanud ebaõigesti materiaalõigust KrMS § 362 p-de 1 ja 2 tähenduses.³⁶

Otsuses nr [1-16-6512/64](#) kordas Riigikohus eelnevalt esitatud seisukohti. Täiendavalt juhtis Riigikohus tähelepanu sellele, et kohtud ei hinnanud konkreetsel juhul, kas tervisekahjustuse tekitamine oli hõlmatud tahtlusega. Enne kui tunnistada süüdistatava vastutust raske tervisekahjustuse tekitamise eest, tuleks tuvastada, kas süüdistatav pidas vähemalt võimalikuks ja mõõnis, et löök toob kaasa enamohtlike tagajärgedeni viinud tervisekahjustused. KarS § 19 kohaselt ei pea aga teo toimepanija tahtlus katma KarS § 118 lg 1 p-des 1–7 loetletud enamohtlikke tagajärgede saabumist.³⁷ Järelikult ei pea kõnealuses kriminaalasjas tahtlus hõlmama seda, et tekitatud verevalumid ja kaelalülide nihetus osutuvad või kujunevad eluohtlikuks KarS § 118 lg 1 p 1 mõttes või toovad kaasa osalise halvatus ja selle tõttu töövõime kaotuse sama sätte p 2 mõttes.³⁸

Eespool kirjeldatud seisukohtadele on otsustes viidanud juba ka alama astme kohtud.³⁹ Kriminaalasjas nr 1-17-5882 lõi süüdistatav 12,7 cm pikkuse teraga kööginoaga kannatanule vasaku reie eespinda, tekitades eluohtliku torke-lõikehaava: reiearteri vigastusega kaasnes suur verekaotus, mille tagajärjel kannatanu suri. Maakohtu seisukoha järgi on nuga selline vahend, millega vehkides ei tekitata kannatanule pihta saamisel mitte ainult valu, vaid eelkõige just tervisekahjustus, kui noateraga sisse lõigatakse. Seega ei saanud maakohtu hinnangul süüdistatava eesmärk olla mitte valu, vaid just tervisekahjustuse tekitamine.⁴⁰

Kriminaalasjas nr 1-18-6729 lõi süüdistatav kannatanut kahel korral tugevalt kõva esemega vastu pead, mille tagajärjel kannatanu kukkus, lõi ära kukla ja kaotas teadvuse. Kannatanu suri saadud vigastustesse järgmisel päeval. Kohus leidis uuritud tõenditele tuginedes, et süüdistataval esines kannatanut lüües tahtlus tekitada talle tervisekahjustus ning kannatanu surmani viis just see tervisekahjustus, mille põhjustamine oli süüdistatava tahtlusega kaetud.⁴¹

³⁶ Samas, p 14.

³⁷ Enne 1. jaanuari 2015. aastal jõustunud KarS § 118 muudatusi oli seadusandja hinnangul KarS § 19, mis sätestab, et isik vastutab seaduses sätestatud enamohtliku tagajärje eest, kui ta põhjustas selle vähemalt ettevaatamatusest, jätetud KarS § 118 lg 1 kohaldamisel ebaõigesti tähelepanuta. Vt lähemalt seletuskirjast (554 SE, Riigikogu XII koosseis). – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad> (27.12.2018).

³⁸ RKKKo nr [1-16-6512/64](#), 01.11.2018, p 9.

³⁹ Harju Maakohtu 25. aprilli 2018. a otsus kriminaalasjas [1-17-5883/47](#); Harju Maakohtu 3. oktoobri 2018. a otsus kriminaalasjas [1-18-6729/13](#).

⁴⁰ Harju Maakohtu 25. aprilli 2018. a otsus kriminaalasjas [1-17-5883/47](#), p 2.2.

⁴¹ Harju Maakohtu 3. oktoobri 2018. a otsus kriminaalasjas [1-18-6729/13](#), p 2.

5. KARS § 65 LG-TE 1 JA 2 KOHALDAMINE LIITKARISTUSE MÕISTMISEL

Seksuaalse enesemääramisõiguse vastaste tegude kontekstis pidas Riigikohtu kriminaalkolleegium vajalikuks otsuses nr [1-17-7807/34](#) juhtida tähelepanu väljaspool kassatsiooni lahendamise piire liitkaristuse mõistmisele, kui osa süüdistatava kuritegudest on toime pandud enne tema suhtes tehtud süüdimõistvat otsust ja osa kuritegudest pärast seda süüdimõistvat kohtuotsust karistusest tingimisi vabastamisega määratud katseajal.⁴² Selles asjas juhendusid maa- ja ringkonnakohus küll KarS § 65 liitkaristuse hilisema mõistmise sättest, kuid olid erineval seisukohal, millises järjekorras peab KarS § 65 lõikeid 1 ja 2 liitkaristuse mõistmisel kohaldama.

Kolleegium, tuginedes oma varasemale otsusele asjas nr [3-1-1-64-14](#), selgitas, et karistuse liitmisel olukorras, kus osa kuritegusid on toime pandud enne ja osa pärast süüdimõistvat kohtuotsust, tuleb 1) mõista enne süüdimõistvat kohtotsust toime pandud kuritegude põhikaristused; 2) moodustada neist liitkaristus; 3) liita saadud liitkaristusele KarS § 65 lg 1 alusel süüdimõistva kohtuotsusega mõistetud karistus; 4) seejärel mõista pärast süüdimõistvat kohtotsust toime pandud kuritegude põhikaristused; 5) neist moodustada liitkaristus ja 6) suurendada KarS § 65 lg 2 alusel seda liitkaristust KarS § 65 lg 1 kohaselt mõistetud liitkaristuse ärakandmata osa võrra.⁴³

Kolleegium täpsustas, et sellise karistuse mõistmise järjekorra järgimine on põhjendatav KarS § 65 lg-te 1 ja 2 järgi liitkaristuste moodustamise eesmärkidega: asetada süüdistatav mõtteliselt olukorda, kus ta oleks olnud juhul, kui ta oleks kõikide toime pandud süütegude eest mõistetud süüdi ning karistatud ühe ja sama otsusega. Lisaks ei saa kohtuotsuste kogumi korral (KarS § 65 lg 2) liitkaristust KarS § 64 lg 1 alusel mõista, sest karistusele, mis on mõistetud pärast eelmise süüdimõistva otsuse kuulutamist toime pandud kuritegude eest, tuleb liita kogu eelmise otsusega mõistetud karistuse ärakandmata osa.⁴⁴ Seega tuleb liitkaristuse hilisemal moodustamisel järgida KarS § 65 lg-d 1 ja 2 selliselt, et liitkaristuse mõistmist tuleb alustada lg-st 1 ning alles seejärel tuleb liikuda lg 2 juurde.⁴⁵

⁴² RKKKo 18.12.2018, [1-17-7807/34](#), p-d 8–11.

⁴³ Vt täpsemalt RKKKo 06.11.2014, [3-1-1-64-14](#), p-d 15–15.3 ja RKKKo 18.12.2018, [1-17-7807/34](#), p-d 8–11.

⁴⁴ RKKKo 18.12.2018, [1-17-7807/34](#), p 11.

⁴⁵ Vt vastupidises järjekorras liitkaristuse mõistmisel tekkida võiva olukorra selgitust RKKKo 18.12.2018, [1-17-7807/34](#), p 11.

KOKKUVÕTE

2018. a väljendas Riigikohtu kriminaalkolleegium erinevates isikuvastaste süütegude asjades olulisi seisukohti seoses materiaalõiguse kohaldamisega. Märgiti, et seksuaalse enesemääramisõiguse vastaste süütegude koosseisulised tunnused ja nende omavahelised seosed tuleb tuvastada ja nõuetekohaselt põhjendada ning üksnes koosseisulise tunnuse kui fakti konstateerimisest ei piisa. Seega tuleb kohtul tuvastada ja põhjendada, milles väljendus kannatanu abitusseisund ning kuidas süüdlane kasutas tahtlikult kannatanu abitusseisundit seksuaalteo toimepanemiseks. Lisaks põhjendamiskohustusele tuleb kohtul muu sugulise iseloomuga teo puhul hinnata, kas tegu oli piisavalt olulise riivega, mis küündib oma raskusastmelt seksuaalkuriteo koosseisuliseks tunnuseks või võib tegemist olla seksuaalse ahistamisega KarS § 1531 mõttes.

Raske tervisekahjustuse tekitamise juhtumitega seoses selgitati, et KarS § 118 on käsitatav vaid KarS § 121 lg 1 esimese alternatiivi, s.o tervise kahjustamise kvalifitseeriva koosseisuna. Seega on KarS § 118 kohaldamiseks vaja tuvastada, kas süüdistataval oli tervisekahjustuse põhjustanud tegu toime pannes tahtlus tekitada tervisekahjustus ning kas tahtlusega hõlmatud tervisekahjustus oli see, mis põhjustas KarS § 118 lg 1 p-des 1–7 loetletud enamohtliku tagajärje.

Muu hulgas selgitati materiaalõiguslike küsimuste raames liitkaristuse hilisema mõistmise põhimõtteid. Kriminaalkolleegiumi hinnangul tuleb liitkaristuse hilisemal moodustamisel järgida KarS § 65 lg-d 1 ja 2 selliselt, et liitkaristuse mõistmist tuleb alustada lg-st 1 ning alles seejärel tuleb liikuda lg 2 juurde. Sel juhul on täidetud eesmärk asetada süüdistatav karistuse moodustamisel mõtteliselt olukorda, kus ta oleks olnud juhul, kui ta oleks kõikide toimepandud süütegude eest mõistetud süüdi ning karistatud ühe ja sama otsusega.